

Лариса РАДКОВСЬКА,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри історії, теорії музики
та методики музичного виховання Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету

Юрій ЯНКОВИЧ,
студент магістратури Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ МУЗИКАНТА-АКОМПАНІАТОРА

У статті обґрунтовано специфіку роботи, окреслено форми супроводу та етапи робочого процесу музиканта-акомпаніатора.

Ключові слова: акомпаніатор, концертмейстер, соліст, вокаліст, інструменталіст, концертний виступ.

В статті обґрунтовано специфіку роботи, окреслено форми супроводу та етапи організації робочого процесу музиканта-акомпаніатора.

Ключевые слова: акомпаниатор, концертмейстер, солист, вокалист, инструменталист.

The article reveals the specifics of the work, the forms of accompaniment and the stages of organizing the working process of the accompanist musician.

Key words: the accompanist, accompanist, soloist, vocalist, instrumentalist.

Постановка проблеми. Професійна підготовка студентів вищих музично-педагогічних та мистецьких закладів, удосконалення змісту навчання, створення та втілення в практику роботи вищої школи новітніх методик викладання фахових дисциплін залишається на сьогодні актуальною і важливою проблемою.

Роботу жодного навчального закладу, як музичного, так і немусичного спрямування (загальноосвітня школа, училище, музична школа, палац дітей та молоді, танцювальний колектив), неможливо уявити без концертмейстера або акомпаніатора. Ця професія серед музикантів вважається однією з найбільш розповсюджених. Але для значної кількості випускників мистецьких закладів питання вільного володіння інструментом, самостійної роботи над акомпанементом до творів різних жанрів, транспонування у будь-яку тональність залишаються досить проблематичними. Тому в музично-педагогічній літературі навчання виконавців, які в майбутньому зможуть вільно володіти інструментом, самостійно вивчати нотний текст та вміти підбирати акомпанемент, приділяється неабияка увага.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Питання якісної підготовки педагогічних кадрів висвітлюють у своїх роботах В. Гриньова, М. Євтух, А. Щербаков та ін. Проблеми щодо професійної діяльності майбутніх музикантів, учителів музичного мистецтва в загальнопедагогічному і психологічному аспектах представлено в наукових розвідках

А. Болгарського, Г. Падалки, В. Пустовіт, Г. Шевнюк та ін., що дозволяє розкривати їх у плані єдності вимог до змісту підготовки та професійної діяльності студента-баяніста, зокрема його професійної діяльності як акомпаніатора.

Мета статті – окреслити деякі методичні та практичні особливості організації роботи музиканта-акомпаніатора.

Виклад основного матеріалу. В контексті нашої статті ми хочемо насамперед зупинитися на визначенні понять «акомпаніатор» та «концертмейстер», адже часто в музичній літературі та практичній діяльності ці терміни вживаються як синоніми. До речі, частіше використовують саме друге поняття.

У музичній енциклопедії зазначається, що «концертмейстер» (з нім. – *konzertmeister*; з англ. – *leader*; з франц. – *violon solo*) – це: 1) перший скрипаль оркестру, який іноді заміняє диригента (в струнних ансамблях – художній або музичний керівник); 2) музикант, що є головним у камерному чи симфонічному оркестрі; 3) піаніст, який допомагає виконавцям розучувати партії, акомпануючи їм під час концертів [2, с. 270].

Визначення терміна «акомпаніатор» в енциклопедії відсутнє, адже його розуміють як синонім до слова «концертмейстер».

У словнику Ю. Юцевича знаходимо таке визначення поняття «акомпанемент» (*фр. accompagnement – супровід*) – музичний супровід основної партії (мелодії) вокального чи інструментального твору. Виконавець акомпанементу – акомпаніатор [8, с. 52].

Л. Соловійова [4, с. 1] у своїй статті робить спробу виокремити відмінні та спільні риси обох понять. Так, на її думку, робота акомпаніатора передбачає більше концертну діяльність, тоді як роботу концертмейстера пов'язують із розучуванням партій із солістами, контролем за якістю ансамблевого звучання, знанням виконавської специфіки та причинами виникнення при цьому певних складнощів. Іншими словами, діяльність концертмейстера передбачає виконання творчих, психологічних, педагогічних функцій, тобто він не лише музикант, а й педагог, психолог, організатор.

Цікаво, що концертмейстери у XIX столітті були музикантами «широкого профілю»: вони акомпанували солістам, грали із листа оперні та симфонічні партії, читали у різних ключах, транспонували фортепіанні партії на різні інструменти.

Згодом такі вміння перестали бути «універсальними» і концертмейстери зосередилися на роботі з певними виконавцями-солістами. У наш час поняття «концертмейстер» часто використовують у фортепіанній методичній літературі, тоді як термін «акомпаніатор» більше пов'язують із роботою музикантів-народників, зокрема баяністів.

В. Чачава зауважує, що концертмейстер є тим самим акомпаніатором, адже він не лише виконує твори із солістами, а й працює з ними на репетиціях [3, с. 2].

Оскільки в даній статті ми вестимемо мову про музичну діяльність студентів-баяністів, то оберемо термін «акомпаніатор». Отже, специфіка роботи акомпаніатора передбачає декілька важливих аспектів. Акомпаніатором, по-перше, може бути музикант, який досить добре володіє інструментом; по-друге, непогано розуміється на законах ансамблевого виконавства; по-третє, володіє знаннями про інструмент свого партнера (соліста-інструменталіста або вокаліста); по-четверте, досконало знає нотний текст партії супроводу та партії соліста [5, с. 14].

Акомпаніатор та соліст виконують не лише один музичний твір, а й спільне завдання: створюють цілісний музичний образ твору, адже, як зауважував видатний музикознавець Б. Яворський на початку ХХ століття, «партія соло і супровід мають утворювати такий ансамбль, в якому акомпанемент перетворюється на художній твір» [8, с. 73].

Яким же чином можна навчити учнів, студентів мистецтву акомпанементу? У середніх та вищих музичних навчальних закладах викладається фахова дисципліна «Концертмейстерський клас», що є складовою цілісної програми формування музиканта. Для цієї дисципліни створені відповідні програми, спрямовані на професійну підготовку спеціаліста-інструменталіста. Тут представлені загальні та контрольні вимоги, впорядковано орієнтовний список творів для удосконалення виконавської майстерності студентів-баяністів або піаністів. Ця дисципліна є невід'ємним компонентом професійної підготовки педагога-музиканта, адже має неабиякі потенційні й, водночас, невикористані можливості для розвитку в студентів акомпаніаторських та концертмейстерських якостей.

Діяльність баяніста-акомпаніатора передбачає також наявність ґрунтовних знань з гармонії, сольфеджіо, історії музики, аналізу музичних творів, вокальної та хорової літератури, педагогіки та психології. Чим ґрунтовнішими будуть знання про твір, тим більше вони збагатять уяву і мислення музиканта, поглиблять його розуміння мистецького твору, сприятимуть створенню художньо-переконливої та яскравої інтерпретації музики.

Науковці стверджують, що визначення ознак музичних стилів, жанрів, формо-структур, елементів художньої виразності відбувається у свідомості музиканта саме через систему уявлень та понять. Отже, можна констатувати, що формування відповідних уявлень та понять має проходити одночасно та на основі практичної діяльності суб'єктів навчання, а саме – музичного виконавства [6, с. 140]. Музичні та художні знання не просто дають поштовх тим чи іншим мисленневим операціям. Нові знання, на думку Г. Ципіна, піднімають мислення музиканта на більш високий рівень [6, с. 134].

Акомпанемент як важлива частина музичного твору містить у собі різноманітні засоби музичної виразності: ритмічну й гармонічну основу,

метричну пульсацію, реєстрові та темброві контрасти. Все це вимагає від музиканта вибору особливих знань, умінь та художньо-виконавського рішення. Потрібно розуміти, що форми супроводу можуть відрізнятись, адже є як прості, так і складні їх види. Вони, у свою чергу, залежать від того, яке смислове навантаження ми хочемо втілити в акомпанемент. У цьому ракурсі можна визначити такі ступені смислового навантаження акомпанементу, як фон, діалог та конфлікт.

Супровід-фон повністю залежить від партії соліста. Це виражається у більш приглушеному рівні звучання акомпанементу. Супровід-діалог передбачає партнерське рівноправ'я соліста й акомпаніатора. Супровід-конфлікт, навпаки, створює контрастний вияв акомпанементу у відношенні до соліста. Це пов'язано зі змістом музичного твору, особливостями його форми, структури, динамічної шкали звучання, артикуляції, фразування, динаміки, агогіки тощо.

Безпосередньо працюючи баяністом-акомпаніатором, можна відзначити, що така робота передбачає два важливих моменти – робочий процес та концертне виконання.

Робочий процес можна умовно поділити на чотири етапи. Перший етап – робота над музичним твором, яка включає зорове і практичне ознайомлення з нотним текстом, музично-слухове передбачення майбутнього твору, деякі нотатки щодо наступного його виконання. Професіоналізм музиканта-акомпаніатора полягає в тому, що він візуально прочитує нотний текст та за допомогою внутрішнього слуху вмє визначити його особливості. По-іншому, це людина, яка володіє добре розвинутим музичним слухом, музичною пам'яттю, музичним мисленням та уявленням, почуттям ритму та емоційно-вольовими якостями музиканта-виконавця.

Другий етап – індивідуальна робота над парією супроводу, яка включає розучування акомпанементу, опрацювання складних місць, прийомів, підбір аплікатури, відповідного темпу, динаміки, фразування тощо.

Третій етап – робота із солістом, яка передбачає поєднання музично-виконавських рішень, володіння інтуїцією, відчуття «партнера», зокрема знання його партії, вміння миттєво реагувати і швидко керувати ситуацією, зосереджуватися як на партії партнера, так і на партії акомпанементу.

Четвертий етап – репетиція, створення єдиного музично-художнього образу, робота над трактуванням музичного твору.

Підсумком усієї роботи акомпаніатора та соліста є концертне виконання. Його мета – розкрити музично-художній задум та високий рівень культури виконання музичного твору. Однією з важливих умов такого виступу має бути артистизм та професіоналізм партнерів по сцені. Акомпаніатор, як і соліст, повинен мобілізувати всі свої духовні та фізичні сили, створити відповідний настрій, уміти добре триматися на сцені, тобто реалізувати себе повною мірою.

Для соліста-вокаліста акомпаніатор – помічник, товариш, тренер, педагог, адже в процесі роботи показує себе зібраним, відповідальним музикантом, з багажем солідних знань, готовим до музичного вдосконалення та досягнення відповідних художніх результатів. Для колективів (хорів, ансамблів, танцювальних гуртів) акомпаніатор демонструє високий рівень професійної та психологічної стійкості, хоча його діяльність завжди залишається «в тіні»,

розпочинається у спільній праці усього колективу. Зокрема, робота баяніста-акомпаніатора вимагає зосередженості, уваги, хорошої пам'яті, мобільної реакції, витримки, волі, універсалізму, педагогічного такту та витримки.

Висновки. Таким чином, ми вважаємо, що результативна робота музиканта-акомпаніатора можлива лише у тісній співпраці соліста і акомпаніатора, адже тільки з позиції компетентного підходу можна здійснити всі задуми та досягти успіху в будь-якій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Карпенко Т. П. Методи формування концертмейстерських навичок вчителя музики / Т. П. Карпенко // Актуальні питання мистецької педагогіки. – 2011. – Вип. 1. – С. 147–149.
2. Музыкальная энциклопедия / под ред. Ю. Келдыш – М. : Советский композитор, 1982. – Т. I. – 959 с.
3. Мур Дж. Певец и акомпаниатор. Воспоминания. Размышления о музыке / Дж. Мур ; пер. с англ. В. Чачавы. – М. : Радуга, 1987. – С. 432.

4. Соловьёва Л. А. Формирование профессиональных и психолого-педагогических качеств музыканта-концертмейстера / Л. А. Соловьёва // Концепт. – 2015. – № 6 (июнь). – С. 1–11.

5. Титова Е. В. Искусство аккомпанемента в фортепианном классе / Е. В. Титова // В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии : сб. ст. по матер. XII Междунар. науч.-практ. конф. – Новосибирск : СибАК, 2012. – С. 12–18.

6. Цыпин Г. М. Обучение игре на фортепиано : учеб. пособие для студентов пед. институтов / Г. М. Цыпин. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.

7. Юцевич Ю. С. Музыка: словник-довідник / Ю. С. Юцевич. – Т. : Навчальна книга – Богдан, 2005. – 352 с.

8. Яворський Б. Статті, воспоминания, переписка / ред.-сост. И. Рабинович. – М. : Советский композитор, 1972. – Т. 1. – 711 с.

Дата надходження до редакції: 23.11.2017 р.

УДК 78.071.2

Ярослав СВЕРЛЮК,

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри духових та ударних інструментів
Інституту мистецтв
Рівненського державного гуманітарного університету*

Лариса ОСТАПЕНКО,

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри академічного хорового
та інструментального мистецтва
Київського національного університету
культури і мистецтв*

ПРОФЕСІЙНА РЕФЛЕКСІЯ ДИРИГЕНТА ЯК ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У запропонованій статті розкрито поняття професійної рефлексії як важливого внутрішнього стану. Обґрунтовано специфіку формування професійної рефлексії диригента оркестрового колективу, а також її роль у творчій діяльності. Особливу увагу приділено розкриттю особистісної структури професійної діяльності диригента та технологічних елементів роботи з колективом.

Ключові слова: диригент, колективне виконання, оркестр, професійна діяльність.

В пропонуваній статті розкрито поняття професійної рефлексії як внутрішнього стану. Обґрунтовано специфіку формування професійної рефлексії дирижера оркестрового колектива, а також її роль у творчій діяльності.

Особое внимание уделено раскрытию личностной структуры профессиональной деятельности дирижера и технологическим элементам работы с коллективом.

Ключевые слова: дирижер, коллективное исполнение, оркестр, профессиональная деятельность.

The present article deals with the concept of «professional reflection» as an important internal state. The specific formation of professional reflections conductor of orchestral team, its role in the creative arts. Much attention is paid to the personality structure professional conductor, technological elements work with the team.

Key words: conductor, collective performance, orchestra, professional activity.